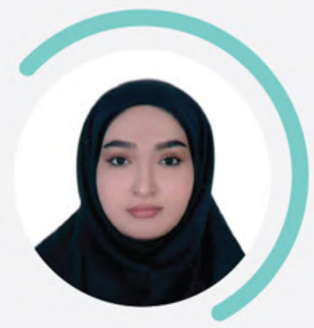

سرکار خانم عاطفه احمدی

دانش آموخته کارشناسی ارشد
رشته روابط بین الملل
دانشگاه رازی کرمانشاه

یونسکو
و بحران آموزش در افغانستان:
میان مداخله فعال و نظارت بین‌المللی

آموزش و پرورش همگانی یکی از فاکتورهای مهم در رابطه با پیشرفت جوامع و حرکت آنها به سمت رشد و توسعه پایدار می‌باشد. این دو مقوله همواره بعنوان موتور محرکه جوامع بخصوص در دنیای امروزی و قرن بیست‌ویکم عمل نموده و آنها را به سمت توسعه سوق می‌دهد اما این مسئله در بسیاری از جوامع دارای چالش‌های قابل توجهی است. افغانستان بعنوان کشوری که در دهه‌های اخیر همواره دچار ناملایمات سیاسی و امنیتی و جنگ‌های داخلی و خارجی بوده، نتوانسته است تا در راستای یکپارچه‌سازی روندهای آموزشی و پرورشی، روند باثباتی را طی نماید. این کشور با وجود اینکه پس از سقوط طالبان در سال ۲۰۰۱ روند قابل قبول و رو به رشدی را در این راه طی می‌کرد، مجدداً با قدرت‌گیری طالبان در سال ۲۰۲۱ به روند سابق بازگشت؛ پس از آنکه طالبان دوباره به قدرت رسید، آموزش برای زنان ممنوع شد و دختران نیز تنها حق تحصیل در مقطع ابتدایی را دارند. در این بین، نگاه‌ها معطوف به نهادی است که در این رابطه دارای نقشی مهم و حیاتی است. سازمان علمی، آموزشی و فرهنگی ملل متحد (یونسکو) مهم‌ترین نهاد مرتبط با آموزش در جهان است که به رصد، بررسی و ارائه برنامه‌های گوناگون به کشورهای جهان می‌پردازد. بنابراین در یادداشت حاضر با بررسی شرایط حاکم بر افغانستان، نویسنده به دنبال پاسخ به این پرسش است که نقش یونسکو در رفع این محدودیت‌ها در سیستم آموزشی افغانستان چگونه بوده است؟

کلیدواژه‌ها: آموزش، یونسکو، افغانستان، طالبان، زنان.

مقدمه

یکی از امور اساسی در پیشرفت جوامع و حرکت آنها به سمت رشد همه‌جانبه و توسعه پایدار، آموزش و پرورش می‌باشد. اساساً پیشرفت این حیطه از یک سو و عدم وجود تبعیض برای آموزش از سوی دیگر، یکی از عوامل تعیین کننده حرکت به سمت توسعه پایدار می‌باشد. یونسکو یکی از بازیگرانی است که همواره در این حیطه فعالیت و تلاش مستمری داشته و تلاش خود را بر این امر نهاده است که آموزش برای همگان در سراسر جهان اعمال گردد. اما این مسئله همواره دارای مشکلات، چالش‌ها و موانع زیادی بوده است. تغییرات حاکمیتی، جنگ‌ها، مشکلات اقتصادی، مسائل فرهنگی و برخی کلیشه‌های جنسیتی مرتبط با زنان و دختران، از جمله مهم‌ترین چالش‌ها و موانع در این رابطه بوده است.

افغانستان کشوری است که در دهه‌های اخیر به دلیل درگیری‌های طولانی مدت، همواره در حوزه آموزش با معضلات و مشکلات زیادی مواجه بوده است. در آخرین وقایع سیاسی و امنیتی کلان در این کشور، گروه مسلح طالبان در سال ۲۰۲۱ با خروج نیروهای امریکایی و ناتو از این کشور، قدرت را بدست گرفت. با وقوع تغییر مناصب قدرت در افغانستان و قدرت‌گیری مجدد طالبان، آموزش یکی از عواملی است که شدیداً تحت تاثیر این تغییرات قرار گرفته و شرایط آموزش و شغلی زنان و دختران در این کشور نیز متاثر شده و در ادامه نیز خواهد شد. در این راستا، آنچه حائز اهمیت است، نحوه مواجهه یونسکو بعنوان نهاد اصلی تامین و تضمین آموزش برای همه افراد در سراسر جهان، با این مسئله است و لذا این یادداشت به وضعیت آموزش در افغانستان پس از روی کار آمدن نظام سیاسی جدید و نقشی که یونسکو ایفا کرده یا می‌تواند ایفا کند، می‌پردازد.

پرتال جامع علوم انسانی

بازگشت توأمان طالبان و محدودیت‌های آموزشی

از زمان بازگشت طالبان به قدرت در آگوست ۲۰۲۱، عقب‌گرد قابل توجهی در حقوق آموزشی به ویژه برای زنان و دختران رخ داده است. در دسامبر ۲۰۲۲، مقامات زنان را از دانشگاه ها منع کردند و دسترسی بیش از صد هزار زن جوان به آموزش عالی را سلب نمودند. سازمان ملل متحد این ممنوعیت را به عنوان نقض حقوق اساسی بشر و جنایتی علیه بشریت به رسمیت شناخته است. سیاست های آموزشی طالبان پس از سال ۲۰۲۱، بحران بی‌سابقه‌ای را در افغانستان ایجاد نموده و به طور سیستماتیک پیشرفت های حاصل شده در دو دهه گذشته را از بین برده است. این حکومت با ممنوعیت آموزش متوسطه و عالی برای زنان، حذف دروس به زعم آنها «سکولار» و اعمال تغییرات ایدئولوژیک در برنامه درسی، نه‌تنها دسترسی به دانش را محدود کرده، بلکه پایه های اقتصادی و اجتماعی کشور را نیز تضعیف نموده است. زنان نیمی از جمعیت یک کشور را شکل می دهند، همچنین بانیان پرورش نسل آینده یک کشور می باشند، محرومیت زنان از آموزش منجر به افزایش فقر، رکود اقتصادی و بی ثباتی سیاسی بلند مدت می گردد (Rahmany, 2025: 43).

نظام آموزشی افغانستان با بحرانی رو به وخامت روبرو است که پیامدهای جدی برای سوادآموزی، توسعه مهارت‌ها، برابری جنسیتی و آینده میلیون‌ها نفر دارد. بر اساس گزارش وضعیت آموزش افغانستان ۲۰۲۵ که توسط یونسکو و یونیسف منتشر شده است، بیش از ۹۰ درصد از کودکان ۱۰ ساله در این کشور نمی‌توانند یک متن ساده را بخوانند، که نشانه آشکاری از «مدرسه رفتن بدون یادگیری» است (UNESCO, 2025).

میلیون‌ها کودک و جوان در افغانستان در حال حاضر از دسترسی به آموزش محروم هستند. امروزه، افغانستان به‌عنوان تنها کشور جهان

که آموزش متوسطه و عالی برای دختران و زنان اکیداً ممنوع است، شناخته می‌شود. نزدیک به ۲,۲ میلیون نفر از آنها اکنون به دلیل این تصمیم، از ادامه تحصیل در مدارس فراتر از سطح ابتدایی محروم گردیده‌اند. داده‌های منتشر شده توسط دفتر هماهنگی امور کودکان سازمان ملل متحد (OCHA) در دسامبر ۲۰۲۳ نشان می دهد که درحالی‌که آموزش هنوز برای دختران زیر ۱۲ سال مجاز است، ثبت‌نام در مدارس ابتدایی نیز از ۶,۸ میلیون نفر در سال ۲۰۱۹ به ۵,۷ میلیون نفر در سال ۲۰۲۲ کاهش یافته است (UNESCO, 2025).

هنگامی که طالبان در سال ۲۰۲۱ قدرت را دوباره به دست گرفتند، در ابتدا رویکرد معتدل‌تری را متعهد شدند و برخی از مقامات اظهار داشتند که به زنان آزادی‌های بیشتری از جمله دسترسی به آموزش داده خواهد شد. با این حال علی‌رغم این اطمینان بخشی‌ها، سیاست‌های آنها تا حد زیادی سیاست های حکومت قبلی آنها را تکرار کرده است. اگرچه دسترسی محدود به آموزش ابتدایی در مناطق خاصی مجاز بود، اما آموزش متوسطه و عالی برای دختران همچنان اکیداً ممنوع بود و بسیاری از مدارس و دانشگاه‌های دخترانه تعطیل ماندند. علاوه بر این، معلمان زن از سمت های خود اخراج شدند و فرصت های آموزشی و شغلی برای زنان بیشتر کاهش یافت. ادعاهای میانه روی طالبان در نهایت به نتایج ملموس منجر نشد، زیرا سیاست‌های آنها همچنان ریشه در همان باورهای ایدئولوژیکی دارد که قبلاً محدودیت‌های شدید بر حقوق و آموزش زنان را توجیه می‌کرد (Rai & Ganguly, 2025: 9122).

شواهد حاکی از این است که چشم اندازی برای احتمال شکل گیری تحصیلات و آموزش بسیار اندک است و اگر حتی امیدوارانه به این ماجرا نگاه کنیم، شکل گیری آموزش در این مناطق در شرایط فعلی بسیار ایدئولوژیکی خواهد بود و همین امر تمام دستاوردهای آموزشی ماقبل طالبان را از بین خواهد برد. در افغانستان، دو دهه پیشرفت در توسعه از سال ۲۰۲۱ به عقب رانده شده است. میلیون ها دختر و زن افغان که از حق اساسی آموزش محروم شده‌اند، با آینده‌ای نامعلوم روبرو هستند. در مواجهه با چالش های عمده، یونسکو در تلاش است تا تداوم آموزش را برای شهروندان افغانستان تضمین نماید.

یونسکو

سازمان آموزشی، علمی و فرهنگی سازمان ملل متحد که به طور خلاصه یونسکو نامیده می‌شود، یکی از سازمان‌های تخصصی وابسته به سازمان ملل متحد می‌باشد که در چهارم نوامبر ۱۹۴۶، چهل و شش کشور از جمله ایران اساسنامه آن را امضا نمودند. یونسکو در بند اول اساسنامه خود، هدف از تشکیل این سازمان را چنین مطرح می‌نماید: کمک به استقرار صلح و امنیت از طریق ترویج همکاری میان ملت‌ها در زمینه‌های آموزش، علوم و فرهنگ به‌منظور افزایش احترام همگان به عدالت، حاکمیت قانون، حقوق بشر و آزادی‌های اساسی برای همه، بدون توجه به تفاوت‌های نژادی، جنسیت، زبان و مذهب، مطابق با منشور ملل متحد. سازمان یونسکو برای وصول به اهداف آموزشی موردنظرش، توانسته است ده‌ها کنفرانس و کنگره بین‌المللی و منطقه‌ای و صدها نشست تخصصی و کارشناسی و دوره کارآموزی و کارورزی برگزار نماید. همچنین موفق شده است که صدها طرح تجربی و برنامه تحقیقاتی به اجرا در آورد و ماحصل کار این اجلاس‌ها و دوره‌ها و طرح‌های پژوهشی را به‌صورت کنوانسیون، اعلامیه، توصیه‌نامه، رهنمود و گزارش منتشر نماید و بدین‌سان آموزش‌وپرورش کشورها را در جهت‌های خاص سوق دهد.

سیاست‌های آموزشی یونسکو را می‌بایست در بیانیه‌ها و توصیه‌نامه‌هایی جستجو نمود که طی سالیان فعالیت خود منتشر کرده است، یکی از این اعلامیه‌ها، اعلامیه «آموزش برای همه» است؛ در راستای کوشش همه‌جانبه جهت فراهم‌آوردن فرصت‌های یادگیری برای همه کودکانی که به سن آموزش رسیده‌اند، در سال ۱۳۶۹ خورشیدی (۱۹۹۰ میلادی) چندین سازمان بین‌المللی با هدف گسترش آموزش، ایجاد فرصت‌های یادگیری برای همگان و ارتقای کیفیت یادگیری برای اولین‌بار گردهم آمدند و در نتیجه اعلامیه «آموزش برای همه» تدوین گردید. این اعلامیه که در سال ۱۳۷۹ خورشیدی (۲۰۰۰ میلادی) از طرف ۱۶۴ کشور موردتأیید قرار گرفت، شش هدف اصلی جهت آموزش برای همگان را بیان می‌دارد. مهم‌ترین آن هدف‌ها این است که تا سال ۲۰۱۵ (۱۳۹۴ خورشیدی) همه کودکان، به‌ویژه دختران و کودکانی که در شرایط دشواری قرار دارند و نیز کودکان اقلیت‌های قومی، به آموزش ابتدایی، اجباری و با کیفیت مطلوب دسترسی خواهند یافت. کنوانسیون دیگر، کنوانسیون «مبارزه با تبعیض در آموزش» می‌باشد. این کنوانسیون در پانزدهم دسامبر ۱۹۶۰، روز اختتامیه کنفرانس عمومی در پاریس، تصویب گردید. کشورهای عضو این کنوانسیون، به‌منظور حذف و جلوگیری از تبعیض‌های آموزشی از هر نظر (جنسیتی، قومی، زبانی و....) به مفهومی که در این کنوانسیون آمده، فعالیت‌هایی را متعهد شده‌اند (عباسی مهرآبادی، ۱۳۹۲: ۳۱).

فعالیت یونسکو در افغانستان

کمیسیون ملی یونسکو و آیسیسکو افغانستان، سه سال بعد از تأسیس یونسکو در سال ۱۹۴۸ ایجاد شده و عضویت این سازمان را کسب نموده است. افغانستان در سال ۲۰۰۳ عضو سازمان آیسیسکو شده است. تأسیس کمیسیون ملی یونسکوی افغانستان بر اساس ماده ۷

اساسنامه کمیسیون‌های ملی یونسکو که از طرف سازمان جهانی تدوین شده، صورت گرفته است. رئیس یونسکو در افغانستان همواره بر این امر تأکید نموده است که از مردم افغانستان برای بهبود دسترسی به اطلاعات، حفاظت از میراث‌های تاریخی و بهبود آموزش‌وپرورش پشتیبانی می‌کند. اما سؤال اینجاست که با شرایط حاکم بر افغانستان و با وجود حکومت طالبان در این بخش جغرافیایی، این اعلام پشتیبانی در حضور رسانه‌ها کارآمد خواهد بود؟

پیش‌ازاین و ماقبل اینکه طالبان حکومت را در افغانستان به دست بگیرد، این سازمان حاضر در افغانستان اعلام کرده بود که با وجود اعمال یک‌سری اصلاحات در سیستم آموزشی افغانستان، همچنان این کشور در دو دهه گذشته از پایین‌ترین نرخ سواد در میان کشورهای منطقه و آسیایی برخوردار می‌باشد. همچنین بارها بر این امر تأکید نموده است که اصلاح این شرایط در افغانستان نیازمند بودجه مالی فراوان می‌باشد. همه این شرایط در حالی بود که هنوز طالبان به قدرت نرسیده بود و در برهه زمانی کنونی که طالبان قدرت را در افغانستان به دست گرفته است، تأکید بر این نکته خالی از اهمیت نمی‌باشد که علاوه بر مشکلات قبل، سیاست‌های سخت و تبعیض‌آمیز طالبان به این شرایط افزوده شده و بسیاری از دختران و زنان از حق تحصیل در این کشور محروم شدند. این در حالی است که زنان نیمی از جمعیت این کشور را در بر دارند و تربیت نسل‌های آینده این کشور در آغوش این افراد صورت می‌گیرد.

در طول سال‌های متمادی و تحقیقات متعددی که در این حوزه‌ها صورت پذیرفته است، این عامل اثبات شده است که اساساً پیشرفت آموزش و دسترسی جوامع و همچنین زنان به سیستم آموزشی آزاد و تحصیلات می‌تواند اعمال خشونت در جوامع را به دلیل کاهش نابرابری جنسیتی کاهش دهد. تحقیقات سازمان یونیسف این امر را به اثبات رسانده است که دخترانی که تحصیلات ابتدایی و متوسطه را تکمیل می‌کنند، احتمال بیشتری دارد که در آینده شغلی بهتر و بهداشت خانواده مطلوب‌تری داشته باشند؛ بنابراین با وجود ممنوعیت‌های شکل گرفته در امارت اسلامی، این بخش نیز دچار بحران شده و به لحاظ فرهنگی و حتی بهداشت، جامعه آینده افغانستان با بحران جدی روبرو خواهد شد. حتی به لحاظ روان‌شناختی، ایجاد این میزان از محدودیت‌ها به لحاظ تحصیلی و شغلی برای قشر زنان می‌تواند برای کودکان آینده در این کشور نیز آسیب‌زا باشد. تا به امروز، این محدودیت‌ها حدود ۱,۵ میلیون دختر افغان را تحت‌تأثیر قرار داده است. طبق داده‌های جدید یونسکو، اگر این ممنوعیت تا سال ۲۰۳۰ ادامه یابد، بیش از ٤ میلیون دختر تحت‌تأثیر قرار خواهند گرفت. حتی نگران‌کننده‌تر اینکه این محدودیت‌ها بر سلامت روان زنان و دختران تأثیر می‌گذارد. به گفته دیبا اکبری، روزنامه‌نگار افغان: «اگر زنان درس می‌خواندند، مدارس و دانشگاه‌ها به روی آنها بسته بود، کار به روی آنها بسته بود، امروز همه این زنان زندانی هستند و با مشکلات سلامت روان دست‌وپنجه نرم می‌کنند» (UNESCO, 2023).

نزدیک به پنج سال از زمانی که طالبان آموزش متوسطه برای دختران در افغانستان را ممنوع کردند، اندکی پس از بازگشت آنها به قدرت در اوت ۲۰۲۱، می‌گذرد. درحالی‌که موضوع آموزش متوسطه دختران افغان بحث‌های زیادی را در سطح جهانی برانگیخته است، دولت‌ها و نهادهای بین‌المللی هنوز اقدام معناداری برای لغو ممنوعیت طالبان انجام نداده‌اند. طالبان با محروم‌کردن دختران از آموزش کامل، به طور سیستماتیک به حقوق زنان حمله می‌کنند و آسیب‌های طولانی‌مدتی را به سیستم آموزشی افغانستان و مردم آن وارد می‌کنند. این ممنوعیت‌ها بر همه حوزه‌های زندگی افغان‌ها تأثیر منفی می‌گذارد و پیامدهای وخیم اجتماعی، توسعه‌ای و اقتصادی برای آینده کشور دارد. با ممنوعیت طالبان که به آموزش دختران حمله می‌کند، آینده افغانستان از کمبود جدی پزشک، پرستار، معلم زن و زنان متخصص تحصیل‌کرده از اقشار مختلف جامعه خواهند برد. این امر نقش زنان را در جامعه افغانستان بیش‌ازپیش تضعیف می‌کند و منجر به جامعه ای نابرابر، تفکیک شده و فقیر بدون مشارکت معنادار زنان خواهد شد (Fetrat, 2024).

یونسکو و یونیسف تخمین می‌زنند که حدود ۲,۲ میلیون دختر در سال ۲۰۲۴ از حضور در مدرسه فراتر از سطح ابتدایی منع شده‌اند. این امر باعث ایجاد موانع قوی برای خانواده ها برای ثبت‌نام و نگه داشتن دختران در مدرسه، حتی در پایه‌های اولیه شده است و خطر کاهش مشارکت در آینده را از اوج مشارکت در سال ۲۰۱۹ افزایش می‌دهد. تا سپتامبر ۲۰۲۵، هنوز هیچ تغییری در کلاس‌های درس در سراسر کشور مشاهده نشده است. یونسکو و یونیسف از پایان سال ۲۰۲۵، به صورت هماهنگ به بررسی شرایط حاکم بر آموزش و وضعیت اجرایی تغییرات در سیستم آموزشی و تایید یا عدم تایید اجرای این تغییرات می‌پردازند (UNESCO, 2023).

به‌طورکلی اشاره به این امر الزامی است که اساساً عمده فعالیت‌های یونسکو در افغانستان حول محور فعالیت‌های فرهنگی و حفظ میراث تاریخی این کشور بوده است که از طرفی قابل‌تقدیر بوده اما ازسوی‌دیگر ناکافی است. نبود آموزش‌وپرورش مناسب و محروم‌سازی نیمی از جمعیت یعنی زنان و دختران این کشور، تمام میراث آینده را برای این کشور پیشاپیش به ورطه نابودی خواهد کشاند؛ از طرف دیگر باید به این مورد اشاره کرد که حضور نماینده یونسکو در این کشور و ادامه فعالیت‌های آن در حیطه حفظ میراث‌فرهنگی و تاریخی با عدم توجه کافی به شرایط آموزشی و موضع حکومت نسبت به زنان در این کشور، می‌تواند مشروعیت فعالیت را به امارت اسلامی طالبان تقدیم نماید. این‌گونه همکاری در برهه‌ای که زنان و دختران درگیر بازپس‌گیری حق طبیعی خود، یعنی تحصیل هستند، اهمیت این موضوع

را در دید سازمان‌های جهانی و فعالان مدنی کاهش می‌دهد و نوعی مشروعیت را در این سطح برای طالبان فراهم می‌نماید. به‌عبارت دیگر عدم تأکید قوی بر این امر و ادامه فعالیت‌ها در این حوزه، به‌صورت قوی، به‌مرور می‌تواند هم توجه جهانی و هم توجه صرف حکومت به اصلاح این امر را روبه‌زوال ببرد.

باید به این نکته توجه داشت که ساختار نهادی سازمان‌هایی نظیر یونسکو که در چارچوب نظام ملل متحد فعالیت می‌کنند، به‌طورکلی از ضمانت‌های اجرایی الزام‌آور و قوی برخوردار نیست. این محدودیت ساختاری، همراه با تأثیرپذیری این نهادها از موازنه‌های قدرت در نظام بین‌الملل، دامنه و اثربخشی مداخلات آن‌ها را در شرایط بحرانی محدود می‌سازد. در چنین بستری، نقش و نفوذ قدرت‌های بزرگ و ترجیحات سیاسی آن‌ها در تعیین اولویت‌ها و تخصیص منابع، عاملی تعیین‌کننده در میزان حمایت از برنامه‌های آموزشی و فرهنگی کشورها محسوب می‌شود.

بررسی وضعیت افغانستان نشان می‌دهد که چالش کمبود منابع مالی در حوزه آموزش، پیش از تحولات سیاسی اخیر نیز وجود داشته و پس از آن، این کمبود به‌مراتب تشدید شده است. ازاین‌رو، نیاز به حمایت‌های منطقه‌ای و بین‌المللی در این حوزه امری انکارناپذیر است. با این حال، شرایط سیاسی حاکم و نبود سازوکارهای اجرایی الزام‌آور، بر میزان اعتماد بازیگران بین‌المللی نسبت به نحوه هزینه‌کرد و اثربخشی این کمک‌ها تأثیر گذاشته است. این وضعیت، تردیدهایی را در خصوص امکان هدایت هدفمند منابع مالی به‌سوی تقویت نظام آموزشی، به‌ویژه آموزش زنان و دختران و ارتقای مشارکت شغلی آنان، ایجاد کرده است. افزون بر این، برداشت امنیتی برخی دولت‌ها و بازیگران بین‌المللی از افغانستان، در کنار نگرانی نسبت به ضعف نظارت نهادی، موجب شده است که فرآیند بسیج منابع مالی با موانع جدی مواجه شود. در چنین شرایطی، محدودیت اعتماد به ظرفیت‌های اجرایی یونسکو و نهادهای مشابه، بر کارآمدی برنامه‌های مداخله ای آن‌ها سایه می‌افکند و دامنه اثرگذاری عملی این سازمان‌ها را کاهش می‌دهد. در سطحی کلان‌تر، سیاست‌های بین‌المللی مبتنی بر منزوی‌سازی کشورهایی که از منظر برخی قدرت‌ها واجد ویژگی‌های تهدیدآمیز تلقی می‌شوند، نقشی مؤثر در کاهش سطح حمایت‌های مالی و فنی ایفا می‌کند. این رویکردها، عملاً ظرفیت نهادهای چندجانبه برای ایفای نقش مؤثر در مدیریت بحران‌های انسانی و آموزشی را با چالش مواجه می‌سازد. باوجوداین محدودیت‌ها، یونسکو از بدو تأسیس خود نماد تلاش جامعه جهانی برای شکل‌دهی به هنجارهای مشترک در جهت صلح، آموزش و همکاری فرهنگی بوده است. این سازمان باتکیه‌بر ابزارهای نرم، تولید هنجار و ترویج همکاری‌های بین‌المللی، همواره در پی فراهم‌سازی زمینه‌های صلح پایدار بوده است؛ هرچند تحقق این اهداف، در عمل، به میزان همراهی دولت‌ها، اعتماد متقابل و وجود سازوکارهای اجرایی مؤثر وابسته مانده است.

نتیجه‌گیری

بررسی وضعیت آموزش در افغانستان پس از بازگشت طالبان به قدرت نشان می‌دهد که نظام آموزشی این کشور با یکی از عمیق‌ترین و ساختاری‌ترین بحران‌های تاریخ معاصر خود مواجه شده است؛ بحرانی که پیامدهای آن صرفاً محدود به حوزه آموزش نبوده و ابعاد اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی، بهداشتی و حتی امنیت انسانی را در بر می‌گیرد. محروم‌سازی نظام‌مند زنان و دختران از آموزش متوسطه و عالی، نه‌تنها نقض آشکار حق بنیادین آموزش محسوب می‌شود، بلکه آینده توسعه انسانی افغانستان را با مخاطره‌ای جدی روبه‌رو کرده است. داده‌ها و گزارش‌های بین‌المللی به‌روشنی نشان می‌دهند که استمرار این سیاست‌ها، چرخه فقر، نابرابری جنسیتی و بی‌ثباتی ساختاری را در این کشور بازتولید خواهد کرد.

در این میان، نقش یونسکو به‌عنوان نهاد تخصصی سازمان ملل متحد در حوزه آموزش، علم و فرهنگ، واجد اهمیتی مضاعف است. این سازمان طی دهه‌های گذشته با تدوین هنجارها، کنوانسیون‌ها و توصیه‌نامه‌های متعدد، چارچوب‌های مهمی برای تحقق آموزش برابر و غیرتبعیض‌آمیز فراهم کرده است. با این حال، تجربه افغانستان نشان می‌دهد که فاصله‌ای معنادار میان اهداف هنجاری یونسکو و ظرفیت‌های اجرایی آن در شرایط سیاسی بحرانی وجود دارد. محدودیت‌های ساختاری، فقدان ضمانت اجرایی الزام‌آور و وابستگی عملکرد نهادهای وابسته به سازمان ملل متحد به اراده دولت‌ها و موازنه‌های قدرت بین‌المللی، موجب شده است که مداخلات یونسکو در افغانستان بیش از آنکه به تغییرات ملموس در سیاست‌های آموزشی منجر شود، در سطح حمایت‌های نرم، بیانیه‌ها و فعالیت‌های فرهنگی متمرکز بماند.

منابع

- عباسی مهر آبادی، مریم. (۱۳۹۲). بررسی میزان انطباق سیاست های آموزشی جمهوری اسلامی ایران با سیاست ها و اهداف یونسکو. نشریه پیوند، (۴۱۳)، ۳۰-۳۲. قابل دسترس در:

https://www.noormags.ir/view/fa/creator/275242/

- Fetrat, S. (2024, September 17). Taliban's attack on girls' education harming Afghanistan's future: three years since girls have been out of school beyond grade 6. HRW. From: https://www.hrw.org/news/2024/09/17/talibans-attack-girls-education-harming-afghanistans-future
- Rahmany, A. (2025). Youth and education in Afghanistan after 2021. Journal of Contemporary Politics, 4(1), 41-49. From: https://jcp.bujournals.com/articles/youth-and-education-in-afghanistan-after-2021
- Rai, S., & Ganguly, A. (2025). Taliban's restrictions on girls' education in Afghanistan: Revisiting global response, intervention, and commitment. International Journal of Research Publication and Reviews, 6(3), 9120-9130. From: https://doi.org/10.5281/zenodo.15209985
- UNESCO. (2023). Protecting the right to education for all Afghans. UNESCO. From: https://www.unesco.org/en/emergencies/education/afghanistan
- UNESCO. (2025). Afghanistan Education Situation Report 2025. UNESCO. From: https://articles.unesco.org/sites/default/files/medias/fichiers/2025/10/Afghanistan%20Education%20Situation%20Report%202025.pdf
- UNESCO. (2025, October 14). New report warns that Afghanistan's education crisis threatens the future of an entire generation. UNESCO. From: https://www.unesco.org/en/articles/new-report-warns-afghanistans-education-crisis-threatens-future-entire-generation

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی